

ПРОФІЛЬНА ОСВІТА В ШКОЛІ – СУЧАСНІ ВИМОГИ ДИЗАЙН-ОСВІТИ

Ритова Т. В., ст. викладач каф. дизайну, **Корольова Т. В.**, доцент каф. дизайну, **Крижановський В. М.**, доцент каф. дизайну, **Скрипнікова Л. В.**, ст. викладач каф. дизайну, **Жуков І. О.**, асистент кафедри дизайну

Херсонський національний технічний університет

Анотація. В даній статті розглядаються можливості втілення профільної освіти з художньо-естетичного напрямку (дизайн) в умовах загальноосвітньої школи. Дійсні показники як фактори, що впливають на терміновість обговорення питання якісної підготовки фахівця до проектної діяльності, її формування. Рекомендації сформульовано з огляду на сумісні з практикуючими дизайнерами інноваційні методики проектування та особистий досвід педагогічної роботи автора протягом 2-річного експерименту на базі загальноосвітньої школи № 50 м. Херсона.

Ключові слова: дизайн, профільна освіта, школа.

Аннотация. Рытова Т. В., Королева Т. В., Крыжановский В. Н., С. Н., Скрипникова Л. В., Жуков И. А. Профильное образование в школе – современные требования дизайн-образования. В данной статье рассматриваются возможности внедрения профильного образования художественно-эстетического направления (дизайн) в условиях общеобразовательной школы. Реальные показатели как факторы, влияющие на неотложное обсуждение вопроса качественной подготовки специалиста к проектной деятельности, его формирования. Рекомендации сформулированы на основе совместных с практикующими дизайнерами инновационных методик проектирования и личного

опыта педагогической работы автора в течение 2-х-летнего эксперимента на базе общеобразовательной школы № 50 г. Херсона.

Ключевые слова: дизайн, профильное обучение, школа.

The summary. Rytova T., Korolova T., Kryzhanovskiy V., Skripnikova L., Zhukov I. Profile education at school is the modern demand of the design – education. In this article are shown the possibilities of embodiments of the type education in the artistically – aesthetically beautiful direction in the conditions of the secondary school. Actual index is the factor that means, that influence on urgency of discussion of the question of the high quality teaching the specialists in project activity and it's forming. Recommendations have been formulated from the author's experience in the period of two years of teaching experiment on the base of the secondary school №50 in Kherson.

Keywords: design, profile education, school.

Постановка проблеми. Профіль навчання – це спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів. Профіль навчання визначається з урахуванням освітніх потреб замовників освіти; кадрових, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів школи; соціокультурної і виробничої інфраструктури району, регіону; перспектив здобуття подальшої освіти і життєвих планів учнівської молоді. Шкільна профільна підготовка здійснюється у 8-12 класах для професійної орієнтації учнів, сприяння у виборі ними напряму профільного навчання у старшій школі. Форми її реалізації – введення курсів за вибором, поглиблене вивчення окремих предметів на диференційованій основі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція профільного навчання в старшій загальноосвітній школі забезпечує виконання Закону України «Про загальну середню освіту» (651-14), постанови Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. N 1717 (1717-2000-п) «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання». Вона ґрунтується на основних положеннях Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) і спрямована на реалізацію Національної доктрини розвитку освіти, затвердженої Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002 (347/2002). Концептуальна програма дизайнерської освіти розроблена спеціалістами ВНІТЕ під керівництвом В. Ф. Сидоренко та А. Г. Устинова для окремих середніх учбових закладів Росії, які вже мають ту або іншу спеціалізацію, зокрема для Міжнародного дитячого учбового центру та ліцеїв, зорієнтованих на дизайн при державних університетах. У названих документах закладено нові підходи до організації освіти в старшій школі. Вона має функціонувати як профільна. Це створюватиме сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів для формування у школярів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності. Профільна школа найповніше реалізує принцип особистісно орієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня у створенні власної освітньої траєкторії.

Концепція розроблена з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду організації профільного навчання в старшій загальноосвітній школі. Розвиток світового і, зокрема, європейського освітнього простору об'єктивно потребує від української школи адекватної реакції на процеси реформування

загальної середньої школи, що відбуваються у провідних країнах світу. Загальною тенденцією розвитку старшої профільної школи є її орієнтація на широку диференціацію, варіативність, багатопрофільність, інтеграцію загальної і допрофесійної освіти.

Мета дослідження. Метою нашої роботи є закладання основ запровадження концепції, що потребує врахування реальних можливостей ресурсного забезпечення профільного навчання, розробки навчально-методичних комплектів, врахування результатів широкого експериментального випробування змісту і технологій профілізації старшої школи. Поглиблене вивчення предмета, крім розширення і поглиблення змісту, має сприяти формуванню стійкого інтересу до предмета, розвитку відповідних здібностей і орієнтації на професійну діяльність, де використовуються одержані знання.

Викладення матеріалу. Поглиблене вивчення здійснюється або за спеціальними програмами і підручниками, або за модульним принципом – програма загальноосвітньої школи доповнюється набором модулів, які поглиблюють відповідні теми. Чим більш мобільна концепція професійної підготовки, тим конкурентноздатніше та освітня структура вищої школи, що цю концепцію здійснює. Тому, незалежно від географічного розташування центрів дизайн-освіти, незалежно від глибини традицій конкретних шкіл дизайну, сьогодні найбільш актуальні два завдання вітчизняного дизайну, вироблення власних механізмів адаптації професійної підготовки до реалій «пострадянського» простору й розвиток кращих традицій дизайну радянського періоду.

Більшість розвинених держав вже давно мають державні програми розвитку дизайну, які задають конкретні вектори оптимізації й розвитку дизайн-освіти. Серед найбільш актуальних – державні програми розвитку дизайну Фінляндії, Південної Кореї. Для України ж, як і для більшості держав колишнього СРСР, характерна відсутність реальних програм у сфері дизайну. Це обумовлено тим, що дизайн-програми є наслідком довгострокових стратегічних концепцій економічного розвитку. При відсутності такого планування, будь-які дизайнерські аспекти у сфері національної економіки є або неможливими, або суб'єктивними. Вища-професійна дизайн-освіта є невід'ємною складовою галуззю дизайну, характеризується особливою роллю у межах галузі, а також значущістю для освіти і культури в цілому. У широкому контексті освіти і культури значущість дизайну полягає в моделюванні актуального образу проектної культури, а відповідно, і специфічного проектного типу інтеграції освіти, зокрема, художньо-промислової.

Шкільна профільна дизайн-освіта надає змогу учням старших класів визначитися з вибором професії та сформуватися у спеціальному творчому середовищі під керівництвом фахівців з дизайну та педагогів з образотворчого мистецтва. До цього необхідно додати, що саме власні механізми адаптації повинні визначити волю педагогічної творчості й різноманіття різних прикладних концепцій вітчизняних дизайн-спілок, що збереже демократичні принципи, характерні для професій творчого напрямку, а також реально буде відображати прогресивну конкуренцію в сфері дизайн-освіти.

В контексті освіти і культури значущість дизайну полягає в моделюванні актуального образу проектної культури, а відповідно, і специфічного проектного типу інтеграції освіти, зокрема, художньо-промислової.

В поточний момент розвитку української художньо-промислової освіти майже відсутні наукові праці, які б формували панорамний погляд на професійну освіту дизайнерів з точки зору внутрішніх і зовнішніх функцій дизайну. Особистісно-зорієнтована парадигма української освіти, гуманізація змісту професійного навчання вимагають соціокультурного підходу до викладання предметів з освітніх галузей «Технологія» і «Мистецтво», синтезу технічної і художньої творчості. Але багатогранний вітчизняний досвід художньої і технологічної освіти при всій його значущості залишається недостатньо інтегрованим, внаслідок чого художньо-промислова освіта в Україні не отримала достатнього розвитку.

Врахування українськими науковцями вітчизняних і зарубіжних джерел генерування проектно-художніх ідей зумовлюється специфікою мистецтва дизайну, яка полягає у безперервному оновленні методичних і стилістичних принципів, прийомів і засобів творення предметного довкілля на засадах краси і доцільності. Навчальний дизайн, який забезпечує «прикладну» спрямованість спеціалізацій, рефлексивно-експериментальний підхід до формотворення, переважання методів архітектонічного проектування, повинен передбачати ознайомлення майбутніх фахівців з різними його видами. У промисловому дизайні домінуючим є техніко-економічний компонент, у ландшафтному – природничо-архітектурний, в етнічному дизайні костюма – особистісно-національний, у графічному дизайні – знаково-символічний, у дизайні середовища – компонент інтер'єрно-екстер'єрної пластики.

Для Херсонщини такими пріоритетами є розвиток індустрії туризму, розвиток рекреаційних зон морського узбережжя, розвиток малого й середнього бізнесу, будівельна індустрія. Проте, навіть перераховані напрямки позбавлені конструктивних планів і режимів залучення інвестицій. Тобто на сьогодні про програмні документи, які могли б стати фундаментом державних або регіональних програм розвитку дизайну, мова йти не може через їх відсутність. До цього необхідно додати низький рівень управлінської культури у вітчизняній економіці, що не бачить у дизайні ефективного потенціалу стимулювання технологічних інновацій, у створенні конкурентоспроможних вітчизняних товарів, ролі дизайну у просуванні товарів і послуг на ринках. В умовах «пострадянського» простору заможність ведучих вітчизняних шкіл дизайну та регіональних навчальних структур зводиться до найбільш оптимальних механізмів «вбудовування» дизайну в непрості, часто суперечливі процеси розвитку економіки.

Чим більш мобільна концепція професійної підготовки, тим конкурентноздатніше та освітня структура вищої школи, що цю концепцію здійснює. Тому, незалежно від географічного розташування центрів дизайн-освіти, незалежно від глибини традицій конкретних шкіл дизайну, сьогодні найбільш актуальні два завдання вітчизняного дизайн-

утворення – вироблення власних механізмів адаптації професійної підготовки до реалій «пострадянського» простору й розвиток кращих традицій дизайну радянського періоду.

Головна ціннісна орієнтація дизайнерської освіти – виховання проектного мислення, трансляція учням методів проектування – висувається для всіх учнів середньої школи, незалежно від їх здібностей і схильностей. Проте в дизайн-класи бажано відбирати підлітків, свідомо здатних сприймати проектну культуру у всьому багатстві її проявів і надалі готових зробити дизайн своєю професією. Бажано також, аби випускники дизайн-класів, отримавши початкову професійну підготовку мали право брати участь в творчому конкурсі для абітурієнтів з першим потоком. Проблема професійного відбору далеко не проста, що пояснюється складністю самої професії дизайнера, інтегруючої в собі наукове і інженерно-технічне знання із здатністю художньо-образної інтерпретації проектних ситуацій. Вітчизняна педагогічна практика поки що не виробила скільки-небудь цілісних методик відбору. У художньо-промислових вузах абітурієнти дизайнерських факультетів піддаються екзаменам з художніх дисциплін – рисунок, живопис, композиція. Зрозуміло, художні здібності – необхідний критерій відбору майбутніх професіоналів в області дизайну. Але потрібна ще і додаткова система тестів, що розкривають саме проектні здібності.

При формуванні дизайн-класів, безсумнівно необхідність тестів на візуальне мислення. Пояснюється це тим, що, згідно з результатами спеціальних досліджень, дизайнер мислить «графічно» – зоровими образами і моделями. З точки зору психології сприйняття, таке мислення включає ряд перцептивних процесів – визначення просторових співвідношень, пізнання подоби об'єкту по його лінійних контурах, реконструювання тривимірного об'єкту по його двомірному зображенню, а також процеси зорової пам'яті. Найбільш прості тести для перевірки таких здібностей – це завдання на відтворення по пам'яті пред'явленого на короткий час об'єкту або відтворення внутрішньої структури об'єкту по його зовнішньому вигляду (наприклад, план простого будинку по фотографіях з нього) і тому подібне. Властивість креативності, безумовно, головний критерій відбору для учнів дизайн-класів. Один з можливих тестів – складання конфігурації з певного набору елементів – дозволять оцінити такі якості розуму, як прудкість, гнучкість (різноманітність ідей), оригінальність (унікальність форм), масштаб обхвату (число елементів, використаних в конфігурації). Найбільш доступний тест – пред'явлення простого завдання проектного характеру.

Питання про особу, її здібності, схильності і характер людини в програмах дизайнерської освіти, має принципове значення. Адже вочевидь, що дати учням досить глибокі знання і прищепити навички в області дизайну за настільки короткий час (8-12 клас, 4 заняття на тиждень) практично неможливо. Тому процес професійного навчання повинен мати спрямованість не стільки освітню, скільки виховну.

Основна виховна установка сучасних педагогів дизайну полягає в тому, що дизайнерська освіта повинна готувати випускників шкіл до змін, що все прискорюються, в самому суспільстві, а не в засобах пристосування до нього –

тому суспільству, яке відоме нам сьогодні. У цьому сенсі дизайнерська освіта покликана не лише інтегрувати всі отримувані в школі загальні і спеціальні знання, уміння і навички, але і формувати риси особи, необхідні для активного сприйняття змін, що відбуваються в світі. У школі це здійснюється не автоматично, а цілеспрямовано, при найактивнішій творчій участі викладачів. Перераховуючи риси характеру учнів, які повинні як би підкріпити кардинальну для дизайн-спеціалізації властивість креативності: сприйнятливість, інтерес до світу речей, до його різноманіття і єдності; тямущість, здібність до узагальнення зрозумілого; автономність, незалежність характеру; здібність до спілкування з широкими колами людей, і не лише в особистому, мовному контакті, але і за допомогою письмових текстів, малюнків, схем, креслень і т. п.; схильність до аналітичної і дослідницької роботи; дисциплінованість, наполегливість, старанність; готовність ставити і вирішувати проблеми; уміння планувати свою діяльність; здатність критично оцінювати її результати; критичність по відношенню до проєктів і виробів, виконаних іншими; здатність самоствердження, уміння переконувати; відчуття відповідальності перед суспільством за справу, яку виконуєш.

Виявлення і зміцнення всіх цих якостей – виховне завдання, прийнятне для наших загальноосвітніх шкіл, коледжів і ліцеїв, що спеціалізуються в області дизайну. Але як навчати такого фахівця, чому слід учити його?

Процес навчання і вся атмосфера в спецкласах повинні надавати учням можливість для опанування іноземних мов. Програма дизайнерської освіти охоплює і літній період. Дизайн-класи відкривають свої двері на цей час бажаним з різною освітньою культурою, у тому числі з аналогічних учбових закладів. Темою проєктних семінарів літньої школи можуть бути проблеми організації середовища мікрорайону: дитячі майданчики, парки, культурні центри, торгівельні зони, площі, автобусні зупинки, візуальні комунікації і т. п.

Організація семінарів на подібні комплексні теми повинна забезпечувати участь викладачів і учнів. Дизайн-центр при кафедрі дизайну ХНТУ вручає свої власні дипломи. Диплом вручається на підставі: результати оцінки роботи дипломного проєкту учня по кожному етапу, що постійно проводиться; перелік індивідуальних проєктних робіт, публікацій. Запропонована організаційна модель дизайн-класу – як перехідної ланки між загальною середньою, професійно-технічною та вищою освітніми – бачиться ідеалом, до якого слід наближатися поступово, але не розтягуючи цей процес на довгий час, якщо ми хочемо органічно включити середню школу в проєктну культуру, вивести її на рівень потреб сучасного суспільства.

Відповідно до головної ціннісної орієнтації дизайнерської освіти провідною учбовою дисципліною в дизайн-класах є учбове проєктування, довкола нього вишиковуються всі останні дисципліни спеціалізації. З іншого боку, саме проєктування не може відбутися без цих останніх дисциплін. Інакше кажучи, має бути створена система дисциплін, інтегрованих курсом учбового проєктування і визначуваних їм. З чого ж повинна складатися ця система? Жодна професія не виникає на порожньому місці. Кожній передую

процес становлення і зміцнення традицій, створення теоретичного фундаменту, накопичення практичного досвіду і професійних методів роботи. Це має бути широкий за хронологічними рамками і наочному обхвату лекційно-семінарський цикл «Історія матеріальної культури», такий, що містить в собі паралельний виклад історії техніки і що живить її наукові відкриття, «Історії декоративно-прикладних мистецтв», породжувачів щодо самого дизайну і найбільш близьких до дизайнерської творчості, та взагалі історії речей – знарядь праці, зброї, ритуальних предметів, меблів, одягу та ін.

В умовах дефіциту учбових годин потрібно орієнтуватися на необхідний і достатній мінімум знань та на особливі методичні прийоми їх викладання. Наприклад, можуть бути вибрані теми з різних циклів, в комплексі переслідуючі ту ж генеральну мету – дати учням більш повне уявлення про проектну культуру та дизайн. Тут важливо підкреслити, що при формуванні програми дизайн-освіти для спеціалізованих класів загальноосвітніх шкіл зовсім не стоїть завдання розробити яку-небудь жорстку, строго визначену програму.

Доводиться зважати на реальні обставини: з тим, що самі школи знаходяться у стадії становлення, що є найгостріший дефіцит викладачів не лише дизайнерського проектування, але і інших спеціальних дисциплін, не сформована учбово-матеріальна база: немає підручників і навчальних посібників, не підготовлений до сприйняття ідеї проектної культури основний педагогічний склад і т. д. І саме відсутність жорсткості надає свободу в методичному трактуванні програми залежно від конкретних можливостей тієї або іншої школи. То ж відноситься і до іншого напрямку дизайн-освіти, необхідної для входження в практику учбового проектування, до загальнохудожньої і композиційно-художньої пропедевтики.

У програмі ставиться мета за допомогою дисциплін цього напрямку прищепити учням культуру візуального мислення. Йдеться тут про виховання креативної зорової уяви, в буквальному розумінні цього слова – уяви, тобто втілення в образ, і про уміння оперувати зоровими образами. Візуальне мислення здійснюється на основі трьох видів зорових образів: що народжуються при безпосередньому сприйнятті об'єкту; відтворених в зоровій пам'яті; створюваних шляхом малювання або яким-небудь іншим способом. Зображення в дизайні, в будь-якому прояві, в будь-якій формі, – це мова, пристосована для передачі проектних ідей. Багатовіковий досвід мистецтва і художньої педагогіки довів, що фундамент цієї мови складає рисунок. Навчання рисунку виховує: навик зображення – те, що у педагогів-художників називається постановкою руки і ока; формування художнього смаку, не на споживчому розгляді витворів мистецтва, тобто, як сторонній споглядач, а на їх включенні в творчий процес малювання; просторове бачення об'єктів і просторова уява; навики композиційного мислення (компоновка натури на аркуші), що розвивають композиційний кругозір на досвіді всього курсу малюнка, і залучення композиційних аналогів, глибокого проникнення в композицію самих об'єктів малювання, наприклад античної скульптури. Рисунок має продуктивний вихід в креслення.

Висновки. Як неодноразово підкреслювалося, основна дорога освіти в дизайн-класах проходить через учбове проектування. Одна з результативних форм організації такого проектування – створення свого роду проектних груп учнів, керованих кваліфікованим дизайнером. У групах разом з короткостроковими завданнями і клаузурами за програмою учбового проектування можуть виконуватися, особливо в старших класах, і реальні проекти. Їх веде дизайнер-керівник при безпосередній участі групи. У такій спільній роботі школярі вчать: досліджувати: підбирати інформацію, аналізувати джерела і отримувати необхідні дані, встановлювати особисті контакти, визначати свій рівень знань і оцінювати його біля інших і т. п.; розвивати: сприяти розширенню власного творчого потенціалу, вивчати і оцінювати ідеї і т. п.; створювати: реалізовувати свої творчі здібності в рамках існуючих обмежень (терміни, ресурси, можливості виробництва), працювати в колективі, організовувати свій час і планувати діяльність, бути надійними в роботі; втілювати ідеї в матеріалі: виготовляти макети, використовуючи різні матеріали, технології, інструменти, устаткування. Паралельно з учбовим проектуванням в групі кожен учень працює за індивідуальною програмою, складеною відповідно до його здібностей і рівня підготовленості. Програма передбачає розробку дизайн-концепцій і виконання проектів, а також участь в конференціях і проектних семінарах, забезпечуючи при цьому рівновагу наукових, технічних, художніх знань і професійної майстерності. В кінці кожного етапу навчання проводиться сесія «оцінки орієнтації», під час якої спеціальна комісія оцінює завершений етап і програмує наступний.

Перспективи подальших досліджень в даному напрямку. Система навчання в дизайн-класі орієнтується на зв'язок з промисловістю. Тому велику увагу необхідно приділяти розробці програми взаємодії з різними фірмами і промисловими підприємствами. Контакти учнів лише з дизайнерами-професіоналами в ході учбового процесу недостатні. Тут дуже поважно набувати практичного досвіду в природних умовах. З цією метою планується організація ряду учбових етапів безпосередньо на промислових підприємствах (фірмах) міста. Підготовка до професійної роботи повинна охоплювати такі необхідні майбутньому дизайнерові речі, як знання економічних, соціальних і технічних умов функціонування суспільства, розуміння виробничих процесів, механізмів ринку і розподілу.

Література:

1. Гатанов Ю. Развитие личности, способной к творческой самореализации. // Психологическая наука и образование. – 1998. – №1. – с. 93-100.
2. Дизайн в общеобразовательной системе / Библиотека дизайнера. Серия «Дизайнерское образование» / Под ред. И. А. Кондратьевой, В. Ф. Сидоренко, А. Г. Устинова. – М.: ВНИИТЭ, 1994.
3. Вишневський О. У пошуках нових підходів // Сучасне українське виховання. – Львів, 1999. – №10. – с. 31.
4. Федяєва В. Л. Проблема творчості в історії української педагогіки // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Херсон: Айлант, 2000. – Випуск 12. – с. 19-21.

Надійшла до редакції 01.09.2008